

znanstvenoj publici najzanimljiviji će biti ovi naslovi: *Nacionalizam i religija na Balkanu od 19. stoljeca* (Peter F. Sugar, 1996), *Kritička teorija i rat u Hrvatskoj i Bosni* (Thomas Cushman, 1997), *Istočna Europa i tradicija prirodnog prava* (Sabrina P. Ramet, 2000), te posljednji sveščić u nizu *Nacionalizam, kultura i religija u Hrvatskoj od 1990* (2001) koji je uredio mladi povjesničar sa Sveučilišta Washington u Seattlu, podrijetlom Zagrepčanin, Vjeran Pavlaković. Pod spomenutim je naslovom Pavlaković okupio tri studije: svoj rad *Manjine u Hrvatskoj nakon stjecanja nezavisnosti*, tekst *Underground antinacionalizam u eri nacionalizma* Gordane P. Crnković, studiju *Katolička crkva i hrvatska državnost* Vjeke Perice, te pogovor Sabine P. Ramet, autorice nekoliko važnih knjiga o suvremenoj političkoj povijesti jugoistočne Europe.

Riječ je o priložima nama manje poznatih, ali kompetentnih autora, koji američkim studentima međunarodnih studija, povijesti, antropologije i popularne kulture nude niz sažetih, preglednih, zanimljivo pisanih, pouzdanim podacima popraćenih, nepretencioznih tumačenja i viđenja hrvatske povijesti od 1990. do 2000. godine. U očekivanju odavno najavljenog zbornika Vjerana Katunarića o društvenoj stvarnosti Hrvatske od 1995. godine do danas, sa žaljenjem konstatiramo da na domaćoj znanstvenoj sceni kronično nedostaju interdisciplinarni zbornici u kojima se na nepristran, meritoran i intelektualno provokativan način interpretiraju recentne društvene pojave u širokom spektru njihovih značenja i utjecaja na život običnih ljudi. Etnolozima i analitičarima kulture najintrigantniji je prilog Gordane P. Crnković *Underground anti-nacionalizam u eri nacionalizma* u kojem se autorica pita kako to da su i gorljivi hrvatski nacionalisti tijekom 1990-tih nerijetko posezali za novim proizvodima srpske popularne kulture (glazba, filmovi, literatura). Ovi su artefakti daleko od očiju političke, akademske i intelektualne javnosti, nastavljali svoj "podzemni život" te posredno pridonijeli depolitizaciji, pluralizaciji i demokratizaciji hrvatske kulture. Crnković smatra kako je riječ o proizvodima popularne (i dijelom *elitne*) kulture koji su popunili prazna mjesta "osiromašenog hrvatskog kulturnog vokabulara", koji su "već bili ili postali hrvatski", te zadovoljili "odozdo" određene kulturne potrebe onih koji su mogli samo deklarativno participirati u projektima hrvatske kulturne i duhovne obnove *ab ovo*.

Renata JAMBREŠIĆ KIRIN

U ovom zborniku, koji je drugo, ne samo dopunjeno nego i sadržajno promijenjeno te osuvremenjeno izdanje istoimenoga zbornika iz 1983. godine, Robert M. Emerson je nastojao predstaviti radove relevantne za prikaz stanja u suvremenome terenskom istraživanju, ali i dati vlastito viđenje promjena nastalih ekspanzijom refleksivne etnografije.

Kao uvod u suvremene etnografske koncepcije i iz njih proizašle epistemološke teškoće autor nam daje koncizni, no ipak temeljiti pregled razvoja terenskoga rada od njegove pojave s kraja 19. stoljeća do danas. Središnja je tema zbornika, što je vidljivo iz zastupljenih autora, te potpuno u skladu s mjestom koje zauzima u suvremenoj etnografiji, refleksivni obrat i s njim povezane teme.

Tekstovi su koncipirani tako da tvore tri cjeline, a svaka od njih započinje izrazito opsežnim problematsko-preglednim Emersonovim uvodom, čime je ovo djelo, čini mi se, negdje između *readera* i autorske knjige. Prva su četiri članka (Clifforda Geertza, Lawrence Wiedera, Paula Atkinsona i Martyna Hammersleya) skupljena pod naslovom *Lice suvremene etnografije* i u njima se razmatra: rastuća kompleksnost glavne etnografske djelatnosti —

Contemporary Field Research, Perspectives and Formulations, ed. Robert M. Emerson, Waveland Press, Prospect Heights 2001., 433 str.

— promatranja i opisivanja načina života drugih, etnografija kao oblik *predstavljanja*, koji uključuje različite vrste interpretacije i pisanja, te rastuće tenzije između etnografskoga relativizma i realizma.

U drugom se dijelu, naslovljenom *Terenska praksa: Pitanja u sudjelovanju s promatranjem*, nalaze radovi Ervinga Goffmana, Maxine Baca Zinn, Mitchella Duneiera, Dorrine Kondo, Carol Warren, Barrie Thorne, Richarda Leoa, Roberta Emersona i Melvina Pollnera, a uglavnom im je svima (osim u posljednja dva, koji su suautorski napisali članak više teorijske prirode) zajedničko iznošenje osobnih iskustava s konkretnih terenskih istraživanja, čime nam omogućuju da vidimo kako se etnografski zahtjev za stapanjem s istraživanom zajednicom ostvaruje u stvarnim životnim situacijama te kako etnograf pri svome oblikovanju istraživane scene od nje istodobno biva i oblikovanim.

Završna je skupina članaka objedinjena pod temom *Proizvodnja etnografija: teorija, uvidi i predstavljanje* i po svome je sadržaju najraznolikija, jer uključuje epistemološko razmatranje kvalitativnih istraživanja (Howard Becker), zalaganje za etnografsku afirmaciju *retrodukcije*, tj. izmjeničnog korištenja indukcije i dedukcije tijekom istraživanja (Jack Katz), obrazloženje pristupa *utemeljene teorije* (Kathy Charmaz), sugestije o postizanju akuratnosti etnografskih deskripcija (Howard Becker), argumentiranje etnografije kao poveznice osoba koje istražuje i širega društva (Jack Katz), te komentar tehnika vrjednovanja u kvalitativnim istraživanjima (Michael Bloor).

U cijelom je zborniku posebno zanimljiv Emersonov ambivalentan odnos prema etnografskoj refleksivnosti. Naime, refleksivan je obrat, prema autoru, u etnografiju unio brojne pozitivne pomake, kao što su, navedimo samo neke, napuštanje naturalističke paradigme, afirmiranje etnografa kao autora i proučavanih kao sustvaratelja, interes za osobne, moralne i političke posljedice terenskoga istraživanja te, možda za samu disciplinu i najvažnije, etnografiju s marginalne pozicije doveo do središta društvenoga i znanstvenoga interesa. Problem je, kako ga vidi Emerson, u daljnjem razvoju otkrića etnografije kao oblika pisanja i predstavljanja. No, izrecimo ovu provokativnu, i za čitanje zbornika nadam se poticajnu, tezu autorovim riječima: "Dijelim mnoge od stavova postmodernoga pristupa etnografiji (...) no ipak, vidim opasnost u etnografiji u prvome redu ili primarno okupiranoj tekstualnim ili predstavljajkim procesima (...) [jer se ipak] bit etnografije nalazi u setu istraživačkih praksi, zasnovanih na stapanju u — i osobnoj bliskosti s — različitim društvenim svjetovima, koje mogu uroditi *otkrivanjem* nepoznatih, necijenjenih i nepriznatih procesa u osnovama društvenoga života" (str. IX). Pritom je autor, ipak, svjestan da je njegov stav samo jedan od mogućih, čime upiti koje ovaj zbornik otvara postaju važnijima od odgovora koje daje, no to — daljnje pokretanje traganja za Spoznajom, čini mi se, i jest jedan od zamišljenih ciljeva.

Goran ŠANTEK

Zbornik otoka Drvenika, sv. I; II, Župa Sv. Jurja Mučenika, Drvenik (trogirski) 2000., 665 str.; 791 str.

Autor niza radova s kulturno-povijesnom tematikom trogirskog primorja, Ivan Pažanin, ovoga se puta našao u ulozi urednika dvaju svezaka *Zbornika otoka Drvenika*.

Premda zbornicima nedostaje uvod, predgovor ili pogovor — što je, posebice u publikacijama ovakvog obima, neuobičajeno — iz kojih bi se čitatelj informirao o motivima prijanjanja na takav posao, o postupku nastanka zbornika i slično, dade se naslutiti trud koji je urednik uložio, posebice s obzirom na raznolikost tema obuhvaćenih zbornicima, imena njihovih autora (podaci o suradnicima nalaze se na kraju zbornika), ali i ukupnog broja priloga (72).